

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: A BALETTMŰVÉSZ-KÉPZÉS MAGYARORSZÁGI
INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK ELSŐ ÉVTIZEDE (1949–1961)

Bolvári-Takács Gábor

**A BALETTMŰVÉSZ-KÉPZÉS MAGYARORSZÁGI
INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK ELSŐ ÉVTIZEDE (1949–1961)**

A magyar táncművészetet a 20. század első felében az intézményesedés hiánya jellemezte, ellentétben például a zenei közelettel, amelyben a Zeneakadémia, az Operaház vagy a Székesfővárosi Zenekar fontos szerepet játszott. A két világháború között állami felelősségvállalás e téren sem ideológiai, sem jogszabályi, sem finanszírozási szempontból nem létezett. A tánciskolák működése nem oktatási, hanem rendészeti ügy volt. Az 1948-tól kibontakozó folyamat markáns eleme volt az intézményesedés megindulása (tanintézetek, társulatok, társadalmi szervezetek, szaksajtó). A tendencia elsősorban a szovjetunióbeli állapotokat tükrözte, de az is tény, hogy az akkori kultúrpolitika doktriner és voluntarista döntései egy tömegeket vonzó és megmozgató művészeti ág elterjedését segítették elő.

A kulturális élet fokozatos átpolitizálódásával párhuzamosan újrarendeződtek a táncszakmai belső viszonyai is. Erős egyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy a mozdulatművészet, mint „burzsoá” műfaj, lényegében megsemmisült, de legfőbb képviselői más táncágazatokban tovább működtek. A néptánc – új együttesek alakulásával és új koreográfusok színre lépésével – soha nem látott mértékben teret nyert, a balett pedig – az Operaház repertoárjának átalakulásával összhangban – új kihívásokkal szembesült és ennek megfelelően átalakult.

A Szovjetunióban az 1930-as évektől a balettművészetben lezárult a kísérletezések kora és a szocialista realizmus direktívái nyomán kialakult az új irányvonal. A repertoár megváltozásával egyidejűleg a balettművész-képzés metodikája is kanonizálódott. Ebben a leningrádi balettiskola vezető tanára, a szocialista realista elvek tevékeny hirdetője, Agrippina Vaganova játszott vezető szerepet. A Vaganova-módszer a kelet- és közép-európai szovjet szféra valamennyi államában etalonná lett.

A szovjet balettművészek elképesztően magas színvonalú tudásával a hazai közönség és a szakma először az 1949. augusztus 14–28. között Budapesten megrendezett Világifjúsági Találkozón szembesült. Szólisták műsoraira, duettekre a korábbi években volt példa, de most a Bolsoj együttese lépett fel az Operaházban és az Erkel (akkor: Városi) Színházban. Aztán 1949 novemberében Budapestre érkezett Vaszilij Vajnonen szovjet-

oroszkoreográfus, balettmester, és felesége, Klavgyija Armasevszkaja, azzal a céllal, hogy az Operaházban betanítsák a *Diótörő*, majd a *Párizs lángjai* című baletteket. Az előbbi a színház – a szovjet szocialista realista színjátszás magyarországi premierjeként – a Szovjet–Magyar Barátság Hónapja alkalmából tűzte műsorra, a bemutatóra 1950. február 19-én került sor. A *Párizs lángjai* színpadra állítása az 1949/50. évad végéig tartott, az első előadást 1950. június 11-én tartották. A hazai viszonylatban szokatlanul nagy apparátusú balettekhez az operai balettkar nem volt elegendő, több tucat kiegészítő művészt kellett behívni.

A 40–50-es évek fordulóján tehát óriási nyomás nehezedett az operai balettre. A Magyar Királyi Operaház Balettiskolája, kifejezetten a saját utánpótlás nevelésére 1839 óta működött, előbb a Pesti Magyar (később: Nemzeti) Színházban, majd 1884-től az akkor megnyílt Operaházban. 1937-ben Nádas Ferenc lett a balettiskola vezetője, belépése szervezeti és minőségi változást jelentett: megkezdődött a táncosok és szólisták tervszerű, magas színvonalú képzése. A szakmai gyakorlat mellett az Operaház gondoskodott az elemi oktatásról is, állami tanítónő alkalmazásával. A polgári – vagy ennél magasabb – iskolai végzettséget azonban a növendékek csak magánúton szerezhették meg.

A hazai balettművészképzés intézményesítésében fontos szerepet játszott az 1949-ben létrehozott Népművelési Minisztérium, és annak vezetője, egyben a kommunista párt főideológusa, Révai József. A tárca célja egyértelmű volt: mind a táncos képzés megalapozásban, mind a balettoktatás erősítésében lépni kívánt. Módszertani szempontból természetesen a szovjet metodikájú tananyag került előtérbe. A Táncművészeti Iskola szervezése, szervezési szabályzata és tanulmányi rendje tárgyában kiadott 8.399/1949.(XII.10.) Np.M. számú rendelet olyan iskolát hozott létre, amely hét éves tanulmányi idejű alapfokú táncművészeti és a három éves középfokú táncoktató-képző tagozatból állt. Az előbbi célja művelt, jól képzett új típusú táncművészek képzése, az utóbbié a táncművészet különböző ágaiban szakoktatókat nevelése, akik üzemi, tömegszervezeti, hivatásos csoportok élére kerülve „a tánc kultúrát fejlesztik és művészetükkel a szocialista társadalom építését szolgálják”. Az alapfokú tagozat „magasabb táncművészeti tanulmányra jogosító” végbizonyítványt, a középfokú „táncművészeti főiskolai felvételre is jogosító” szakoktatói oklevelet adott. A tantervben a következő tárgyak szerepeltek: marxizmus-leninizmus, tánc történet, zeneismeret, balett, néptánc, történelmi társastánc, modern társastánc. Az iskola épületének a Vilma királynő út (ma: Városligeti fasor) 3. szám alatti volt Szentpál Olga-stúdiót jelölték ki. Az iskola igazgatója az egykor Szentpál-tanítvány táncművész, Lőrinc György lett.

Az iskolában 1950. január 15-én indult meg az oktatás és a tanév végéig, június 15-ig tartott. Az I. évfolyamra 76-an iratkoztak be, a táncművészképzőre 51, az oktatóképzőre 25 fő. Az intézmény azonban csak

részben váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Nem tudta ugyanis biztosítani a növendékek számára a zavartalan tanulás körülményeit. A táncoktatás egyik alapfeltétele az egy épületben elhelyezett iskola, menza, kollégium. A 8-12 éves növendékek a késő délután folyó szakmai képzésre külterületről, vidékről jártak be, délelőtt más helyen folytatták általános iskolai tanulmányaikat, az állandó utazgatás elvette idejüket, rendszertelenné tette étkezésüket, fizikailag kimerítette őket. Az iskolának egyáltalán nem volt kollégiumi helye. Ezzel egyidejűleg az operaházi balettiskolával szemben is megfogalmazódtak kritikák, mert bár Nádasi Ferenc szakmai hozzáértéséhez nem férhetett kétség, nevelési szempontból immár tarthatatlanná vált, hogy a balettnövendékek (szintén 8-12 éves gyermekek) reggeltől késő estig a színházban tartózkodnak, szervezett iskolai nevelésükről jóformán egyáltalán nem történt gondoskodás.

Az operaházi balettelőadások frenetikus sikere új lépésre készítette a népművelési tárcát. Ismerve a Táncművészeti Iskola és az operai balettiskola működési problémáit, szükségképpen bekövetkezett az operai repertoárhoz rendelt művészetoktatási modellváltás: a Vaganova-féle balettmódszertan teljes adaptációja. Ez az Állami Balett Intézet megalapításában öltött testet, amely az állampártként működő Magyar Dolgozók Pártja Politikai Bizottságának 1950. június 29-ei döntése alapján 1950. szeptember 7-én nyílt meg. A létesítéséről szóló 54/1951.(II.25.) M.T. számú rendelet csak jóval később látott napvilágot, legalizálva az ekkor már hat hónapja működő iskolát. A jogszabály kimondta, hogy a klasszikus balett tánc legfelsőbb fokú oktatására az Állami Operaház balettiskolája és a Táncművészeti Iskola egyesítésével a népművelési miniszter felügyelete alatt Állami Balett Intézetet kell létesíteni, amelynek feladata szakmailag jól képzett, haladó szellemű táncművészek nevelése, akik művészetükkel a dolgozó nép ügyét szolgálják. A rendelet az intézetben a közismereti oktatás céljára általános és közép fokú iskola létesítését írta elő, amelynek tananyaga és tanmenete összhangban áll mind a táncművészeti oktatás követelményeivel, mind az általános iskolai és a közép fokú képzés céljaival. Az Állami Balett Intézet szervezeti szabályzata és tanulmányi rendje tárgyában kiadott 1.011-5-57/1951.(II.25.) Np.M. számú rendelet az Intézet tanulmányi idejét kilenc évben, az esti tagozatát három évben határozta meg. Az Intézet keretén belül az általános iskola 3–8. osztályai működnek, a képzőben a tanulmányi idő három év volt. A rendelet kimondta, hogy a növendékek szakmai gyakorlatukat az Operaházban teljesítik. A tanulmányok végén képesítő oklevél szerezhető, amely bármilyen

táncos színpadon való alkalmaztatásra és a Színház- és Filmművészeti Főiskolán való továbbtanulásra képesít.

Az Intézet a Táncművészeti Iskolától és az Operaháztól átvett 100 régi, valamint 40 új növendék oktatását kezdte meg. A felvételit széles körű, vidéki helyszíneket is felhasználó tehetségkutatás előzte meg. A Táncművészeti Iskola tanárai valamennyien átkerültek az új intézménybe, az igazgató Lőrinc György lett (maradt). A klasszikus balett munkaközösség vezetését az operai balettiskolát addig vezető – és magániskoláját bezárni kényszerülő – Nádasi Ferencre bízták. Az első szakmai tantestület további tagjai Bartos Irén, Hidas Hedvig, Kiss Ilona, Mák Magda, Roboz Ágnes, Szalay Karola, Szentpál Olga mesternők és Vályi Rózsi táncművész voltak. Évfolyamvezetői feladatokat Hidas, Lőrinc, Nádasi és Szalay láttak el. Az általános iskola igazgatója az első tanévben Krémer Erzsébet, ezt követően Bogdány Ferenc lett.

A balettművész képzés feltételeinek megszilárdításában elvülhetetlen érdemei vannak Lőrinc Györgynek. A művésztanárok főiskolai oktatói besorolását fizetési fokozatba kerütek. Az Intézet 1953-ban diákotthont kapott a Fővárosi Tanácstól, a nagyszámú vidéki növendék megfelelő elhelyezésére. Megindult a tehetségkutatás széleskörű propagandája, amelynek eredményeként ezrek jelentkeztek felvételi vizsgára. A minisztérium a növendékek számára megemelt étkezési fejadagot és ösztöndíjkeretet biztosított. A táncművészképzés fokozott fizikai igénybevétellel járó folyamatára tekintettel az egészségügyi miniszter a 8.300-2/1954.(Eü.K.1.) Eü.M. számú utasításban intézkedett a balettiskolák – így az Intézet –, és a tánccsoportok tagjainak kötelező sportorvosi vizsgálatáról. A közvélemény tájékoztatása céljából Lőrinc György 1952-ben részletesen beszámolt az Intézet munkájáról a *Táncművészet* c. szakfolyóiratban.

Az Intézet az 1953/54-es tanév végén bocsátotta ki első végzős évfolyamát, miután a népművelési miniszter 11-1-50/1954.(Np.K.8-9) Np.M. számú utasításban részletesen szabályozta a táncművészeti és közismereti képesítővizsgákat. Az ifjú művészeket a *Táncművészetben* Harangozó Gyula, a Magyar Állami Operaház balettigazgatója köszöntötte. Az oklevelet szerző növendékek tanulmányaikat még az operaházi balettiskolában kezdték, így csupán négy tanévet kellett teljesíteniük a képesítővizsgáig.

1954-ben további jelentős változás történt az Intézet szervezetében. A 64/1954.(X.5.) M.T. rendelet – módosítva az 1951-es alapító jogszabályt – a középfokú képző helyett csökkentett óra- és tantervű általános gimnáziumot hozott létre. Ezzel érettségig biztosító oktatási intézmény létesült az intézetben belül – amely maga is középfokú szakképesítést adott. A változást a népművelési miniszter a szervezeti szabályzatban az 1/1954.(X.24.) Np.M. rendelettel átvezette. Ez mondta ki, hogy az Intézet keretén belül az

általános iskola 4-8. osztályai működnek, s hogy felvételre a tízedik életévüket még be nem töltött gyermekek jelentkezhetnek.

Mint látjuk, az Állami Balett Intézet újdonsága és sajátossága a művészképzésnek a közismereti oktatással való párhuzamosságában rejlett. 1950 szeptemberétől az Intézetben az általános iskola 3-8. osztályai működtek, s mivel a felvétel alsó korhatára a 8. életév volt, a kilenc éves szakmai képzés első éve az általános iskola harmadik osztályával esett egybe. 1954 szeptemberétől az Intézet az általános iskola 4-8. osztályait tartotta fenn, s mivel a felvétel alsó korhatára a 9. életév lett, a szakmai képzés első éve ezután az általános iskola negyedik osztályával állott párhuzamban. Ezt követte a gimnázium 1-4. éve, amely a szakmai képzés VI-IX. évfolyamaival állott párhuzamban. Mindez a növendékek számára állandó délelőtti és délutáni elfoglaltságot jelentett, beleértve a szombatot is. A IX. balett-évfolyam tehát egybeesett az érettségi évével, a szakmai megmérettetés mellé ezzel komoly elméleti vizsga is társult, erősítve a növendékek általános műveltségét. Az első érettségi vizsgákra 1958-ban került sor.

Az Intézet létesítéséről szóló kormányrendelet kimondta, hogy a népi tánccsoportok vezetőinek képzésére, 14. éves felvételi korhatárral, esti tanfolyam szervezhető, amelynek képzési idejét három évben határozták meg. Ez az évfolyam 1953-ban végzett, ezután más oktatási szempontok nyertek teret. 1955-ben az Intézet új feladatot kapott. A 6/1955.(XI.15.) Np.M. rendelet előírta a balettoktatók működésének felülvizsgálatát és továbbképzését, és a tanfolyam lebonyolítására az Állami Balett Intézetet jelölte ki, amelyet feljogosított a balettmesteri oklevelek kiadására is. Az ügy előzménye a társastáncitanítás egyes kérdéseiről szóló 1.011-3-38/1951.(X.25.) Np.M. rendelet volt, amely a Népművészeti Intézet bizonyítványát ismerte el szakképesítésnek. A rendelet alapján a 11-2-65/1952.(Np.K.23.) Np.M. számú utasítás a balettoktatást is miniszter által kiállított alkalmassági bizonyítványhoz kötötte. E bizonyítvány további érvényességének kimondása vagy elutasítása lett az Intézet feladata, amely az intézmény szakmai tekintélye szempontjából fontos tényezőnek bizonyult. A balettmester-képző első évfolyama 1959-ben kapott diplomát, a tanszak vezetője L. Merényi Zsuzsa volt.

1956 februárjában készült el *Az Állami Balett Intézet rendtartása*. Kidolgozásához a tantestület öt évi munka után, 1955-ben látott hozzá, amikor már elegendő tapasztalat állt rendelkezésre. Az iskola működésének minden szegmensét részletekbe menően szabályozó dokumentumból

kitűnik, hogy az ötvenes évek közepére kikristályosodott az Intézet szervezeti, működési, fegyelmi és tanulmányi rendje.

1957 elején kormányzati körökben felmerült a szándék az Intézet megszüntetésére, legalábbis az Operához történő (vissza)csatolására. Az iskola ugyanis 1950–56 között – mint láttuk – csupán egyetlen végzős osztályt bocsátott ki, 1954-ben. Egyes – hozzá nem értő – politikusok ezt az intézmény szakmai alkalmatlanságának tulajdonították. 1956 végén azonban sok művész elhagyta Magyarországot, s az ő operai státuszaikat jórészt a következő, 1956/57-ben végzett évfolyam tagjaiból töltötték be. Ezzel elhárultak a viharfelhők az Intézet fölül, hiszen ettől kezdve minden évben bocsátott ki táncművészeket. Sőt, kifejezetten erősödött a tekintélye azáltal, hogy 1960-ban, a volt Nádasi-növendék Eck Imre a Pécsi Nemzeti Színház tánckarát az Intézet 1959-ben végzett öt, valamint 1960-ban képesítőzött kilenc növendékével kiegészítve megalapította a Pécsi Balettet, amely 1961. január 3-án mutatkozott be a közönségnek.

Az Intézetben folyó munkát népszerűsítendő, 1961-ben, a tizedik tanév tiszteletére, a Gondolat Könyvkiadónál napvilágot látott a Lőrinc György által szerkesztett *A balettművészet felé* című kötet, amelynek szerzői között megtaláljuk a tantestület meghatározó egyéniségeit: Aszalós Károly, Bogdány Ferenc, Hidas Hedvig, Kiss Ilona, Lőrinc György, Lugossy Emma, L. Merényi Zsuzsa, Nádasi Ferenc. Ugyanebben az évben jelent meg az Intézet első – sokszorosított eljárással készült – évkönyve is.

Lőrinc Györgyöt 1961-ben a Magyar Állami Operaház balettigazgatójává nevezték ki, az intézeti igazgatói poszton Hidas Hedvig követte. Ezzel lezárult a balettművész-képzés hazai intézményesülésének első, Lőrinc nevével fémjelzett periódusa.

A Állami Balett Intézet ezt követően is töretlenül fejlődött. 1975-ben felsőoktatási jellegű intézmény lett, majd 1983-ban – továbbra is Állami Balett Intézet néven – főiskolává szervezték át. Elnevezése 1990-ben Magyar Táncművészeti Főiskolára változott, s e néven működik ma is. 2006 óta a bolognai rendszernek megfelelő alap- (BA) és mesterképzést (MA) egyaránt folytat.

(A közlemény az OTKA K81672 számú kutatás keretében készült.)

Felhasznált irodalom

Aszalós Károly et al (szerk.) (1961): Az Állami Balett Intézet jubiláris évkönyve az 1960–61. tanévről, fennállásának tizedik esztendejéről. Állami Balett Intézet, Budapest.

Bogdány Ferenc (1970): Táncművészet és műveltség. In: Lugossy Emma (szerk.): Az Állami Balett Intézet húsz éves fennállásának jubileumi évkönyve. Állami Balett Intézet, Budapest. 18–22. o.

- Bolvári-Takács Gábor (2000a): Az Állami Balett Intézet jogállásának fél évszázados fejlődése. Jogtudományi Közlöny, 3. 104–108. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2000b): Az Állami Balett Intézet létrehozásának politikai körülményei. Kritika, 8. 26–28. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2009): A Táncművészeti Iskola létrehozása 1949-ben. Táncstudományi Közlemények, 2. 51–60. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2010a): A Táncművészeti Iskola első és egyetlen tanéve, 1950. Paralel, 18. 27–30. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2010b): Ötven éves a Pécsi Balett. Egy társulat alapításának művészetpolitikai összefüggései. Kritika, 10. 16–17. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2011a): A Magyar Táncművészeti Főiskola és a jogelőd Állami Balett Intézet oktatási rendszerének fejlődése (1950–2010). Új Pedagógiai Szemle, 11–12. 248–258. o.
- Bolvári-Takács Gábor (2011b): A Magyar Táncművészeti Főiskola képzési szerkezete és történeti forrásai (1950–2010) Táncstudományi Közlemények, 1. 4–19. o.
- Dienes Gedeon – Fuchs Livia (szerk.) (1989): A színpadi tánc története Magyarországon. Múzsák, Budapest.
- Fodor Antal (összeállította) (1999): Mozaikok a Magyar Táncművészeti Főiskola első ötven évéről. Planétás Kiadó, Budapest.
- Fuchs Livia (2007): Száz év tánc. Bevezetés a táncművészet XX. századi történetébe. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Harangozó Gyula (1954): Az első végzősök az Állami Balett Intézetben. Táncművészet, 7. 211–212. o.
- Lőrinc György (1952): Az Állami Balett Intézet munkájáról. Táncművészet, 2. 38–44. o.
- Lőrinc György (szerk.) (1961): A balettművészet felé. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Lőrinc Katalin (2013): Egy örökség birtokában: Lőrinc György és Merényi Zsuzsa. In: Beke László – Németh András – Vincze Gabriella (szerk.): Mozdulat – magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében. Gondolat Kiadó, Budapest. 164–176. o.
- Lugossy Emma (szerk.) (1970): Az Állami Balett Intézet húsz éves fennállásának jubileumi évkönyve. Állami Balett Intézet, Budapest.
- Lugossy Emma (1977): Nádas Ferenc, a balettmester. In: Kaposi Edit – Pesovár Ernő (szerk.): Táncstudományi Tanulmányok 1976–77. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, Budapest. 82–90. o.

- Maácz László (1992): Rendszerváltások a magyar tánc kultúrában. In: Maácz László (szerk.): Tánc tudományi Tanulmányok 1990–1991. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest. 7–25. o.
- Nádasi Myrtil (szerk.) (1993): Nádasi Ferenc 1893–1966. Emlékezések a mester születésének 100 éves évfordulójára. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest.
- Vályi Rózi (1969): A táncművészet története. Zeneműkiadó, Budapest.